

О.І. МАСЛАК, к.е.н., доц., зав.кафедри економіки Кременчуцького державного політехнічного університету імені Михайла Остроградського

МАРКЕТИНГОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОМИСЛОВОСТІ

В статті розглянуто маркетинговий аналіз інноваційно-інвестиційного розвитку промисловості в умовах націотворчих та глобалізаційних процесів; охарактеризована потреба в стимулюванні інноваційного розвитку промисловості як багатоаспектної проблеми; означені принципи конкурентоспроможного розвитку промисловості; визначені наслідки світової фінансової кризи на конкурентоспроможність промисловості.

In the article essence of innovative development of industry is considered in the conditions; described requirement in stimulation of innovative development of industry as a multidimensional problem; noted principles of innovative development of industry; certain consequences of world financial crisis are on innovative development of industry.

Ключові слова: інноваційно-інвестиційний розвиток; конкурентоспроможність промисловості; націотворчі і глобалізаційні процеси; інноваційна інтеграція.

Вступ. Зарубіжний досвід засвідчує, що без активного інноваційно-інвестиційного розвитку промисловості неможливе соціально-економічне зростання країн і регіонів, яке, в свою чергу виступає потужним фактором інноваційного розвитку промисловості, її конкурентоспроможності [1]. На жаль, сучасні інноваційні процеси в Україні не можна вважати активними. Формування та протікання інноваційних процесів в країні гальмується низкою лімітуючих факторів, що в значній мірі уповільнює розвиток вітчизняної економіки. В результаті, економіка України залишається орієнтованою на експорт промислової сировини та напівфабрикатів. При цьому, інноваційний розвиток є фрагментарний і такий, що пов'язаний з окремими галузями. Державна підтримка розробок та запровадження інноваційних технологій є недостатньою. Хоча й прийнято ряд законів, які регулюють інноваційну діяльність, вони є недосконалими. Для прикладу достатньо сказати, що за рівнем захисту прав інтелектуальної власності Україна займає одне з останніх місць у світі, що не тільки не сприяє стимулюванню розвитку науки, але й гальмує впровадження інновацій у виробництво. Ще однією проблемою є низький рівень розвитку інноваційної інфраструктури та малого інноваційного підприємництва. В результаті вітчизняні вчені прагнуть продати свої наукові проекти за кордон, що зумовлює втрату нашою країною перших позицій з розробки та запровадження інновацій у виробництво.

Постановка проблеми. Більшість експертів-науковців стверджують, що стан інноваційної діяльності в Україні є кризовим, не відповідає рівню інноваційних процесів, що спостерігається у промислово розвинутих країнах. У розвинених країнах

світу інновації забезпечують до 65-80% економічного зростання країни. Також не створені сприятливі умови для ефективного здійснення інноваційної діяльності (фінансові, політичні, правові, організаційні).

Все це актуалізує дослідження можливостей інноваційного розвитку промисловості України та диверсифікації такого розвитку.

Тема актуалізується і у зв'язку з орієнтацією в Концепції державної промислової політики, схваленій Указом Президента України від 12 лютого 2003р. №102/2003 на стратегію «лідерних технологій», яка передбачає використання власних науково-технічних досягнень для створення нових видів продукції і технологій, формування попиту на них і виходу на нові ринки, та на «проривну» стратегію, суть якої полягає у створенні принципово нових видів продукції, що випереджають сучасні зразки на одне-два покоління, і яка базується на концепції «обганяти не доганяючи», має селективний характер й реалізовуватиметься в науково-технічних установах та на інноваційних підприємствах [2].

Метою статті є виявлення ролі інноваційного розвитку промисловості у націотворчих і глобалізаційних процесах. Для цього спочатку розкриємо зміст кожного із цих понять.

Методологія. Дослідженням питання інноваційного розвитку промисловості займалися такі вчені як [3-10]. Але, незважаючи на величезну кількість наукових робіт, питання, що стосуються перспектив та проблем інноваційного розвитку промислових підприємств розглянуто не досить глибоко, поверхнево. Особливо це стосується диверсифікації інноваційного розвитку промисловості.

Результати дослідження. Так, у Великому тлумачному словнику української мови розвиток трактується як процес, унаслідок якого відбувається зміна якості чогонебудь, перехід від одного якісного стану до іншого, вищого.

У свою чергу, інноваційний тип розвитку характеризується перенесенням акценту на використання принципово нових прогресивних технологій, переходом до випуску високотехнологічної продукції, прогресивними організаційними і управлінськими рішеннями в інноваційній діяльності, що стосується як мікро-, так і макроекономічних процесів розвитку – створення технопарків, технополісів, проведення політики ресурсозбереження, інтелектуалізації всієї виробничої діяльності, софтизації та сервізації економіки. Це перехід до нової моделі розвитку економіки, для якої характерні принципово нові риси та пріоритети [11].

Аналіз наявних уявлень про інноваційний розвиток показує певний однобічний підхід до проблем інноваційного розвитку, що виявляється так [12]:

1) науково-технічний прогрес є єдиним і невичерпним джерелом інноваційного розвитку;

2) відсутні реальні аргументи, що доводять необхідність усебічного нарощування темпів інноваційного розвитку;

3) не розроблено підходів до визначення достатності масштабів інноваційної діяльності, необхідної для забезпечення економічного розвитку;

4) не розрізняються масштаби й цілі інноваційного розвитку макросистеми загалом та її окремих елементів, необхідних для забезпечення сталого економічного зростання.

Очевидно, що під інноваційним розвитком промисловості слід розуміти перехід її до якісно нового стану на основі впровадження інновацій.

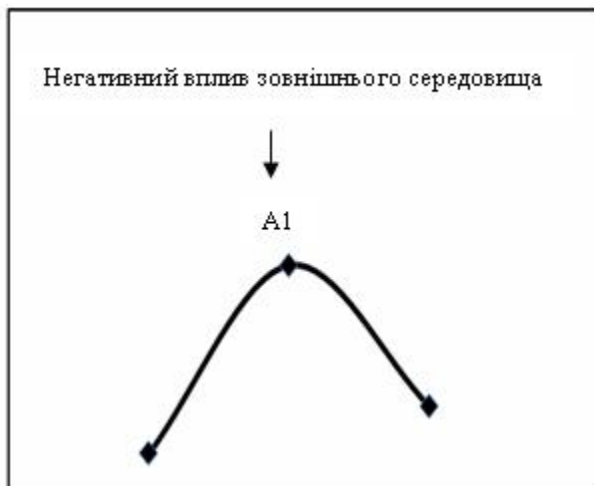
Аналіз терміну «інновація» дозволив встановити, що інновація виступає способом і стимулом, фактором економічного росту не тільки підприємництва, але й галузі та економіки країни загалом. Процес розвитку інновацій включає наступні етапи: нові наукові знання – техніко-технологічні розробки – виробництво – сфера використання економічного продукту – економічне зростання.

При цьому, лише за допомогою інноваційних процесів можна досягти рівноваги між людиною та природою. Досягнення в науково-технічній сфері зменшують використання невідновних ресурсів, раціоналізація структури виробництва та споживання зменшить шкідливі викиди в навколишнє середовище. Тому вітчизняні підприємства повинні гнучко реагувати на нові умови функціонування та утримувати свої конкурентні позиції. Важливим для нашої країни є становлення сучасних підприємств, що здійснюють інноваційну діяльність. З метою стати рівноправним учасником світової спільноти, Україні потрібно стимулювати розвиток інноваційної діяльності.

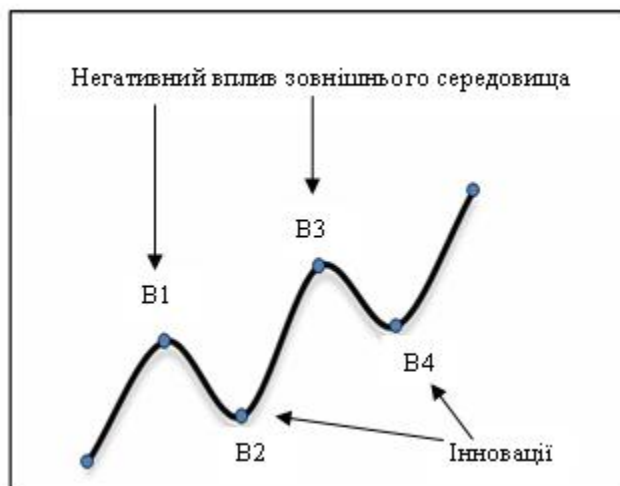
Інновації охоплюють всі етапи діяльності (від досліджень і до збуту), і тому з економічної точки зору інноваційна діяльність складається з таких етапів: дослідження, розробки, підготовка до виробництва, виробництво та збут продукції. Для всіх етапів спільним є використання накопичених знань та інформації з метою реалізувати продукти розумової праці людей у вигляді нових видів продукції (послуг).

Інноваційна діяльність — це складний процес трансформації нових ідей та знань в об'єкт економічних відносин. Для промислових підприємств важливість інновацій визначається метою та результатами, які підприємство планує одержати чи одержало в звітному періоді та які мають економічний й технологічний характер.

Інноваційний потенціал підприємств здебільшого визначається технічними та технологічними особливостями устаткування, їх здатністю до переналадження, перепланування операцій. Інноваційні процеси, що відбуваються на підприємстві, впливають на його стратегічну гнучкість, що яскраво відображено на рис.1.

а)

б)

Рис.1. Розвиток підприємства без інновацій та з впровадженням інновацій (Джерело: [13])

На рис.1 (а) відображено тенденцію розвитку промислового підприємства без запровадження інновацій. Точка A1 є тією точкою, де ефективність діяльності підприємства через вплив негативних зовнішніх чинників буде знижуватися. А на рис.1 (б) під впливом негативних чинників зовнішнього середовища ефективність діяльності підприємства знижується, але з використанням інновацій його діяльність все ж таки буде покращуватися.

Для гармонізації взаємовідносин підприємства з навколишнім середовищем та для відповідної реакції на його дії, важливим є використання підприємством всіх своїх внутрішніх ресурсів. Існує взаємозв'язок між інноваційним потенціалом підприємства та навколишнім ринковим середовищем. Навколишнє ринкове середовище є тим чинником для підприємства, який посилює можливість використання інноваційного потенціалу. Тому для збереження конкурентної позиції підприємства на ринку, важливим є взаємодія його інноваційного потенціалу та стратегічної гнучкості. Тож, успішність реалізації інноваційного потенціалу підприємства залежить від рівня його стратегічної гнучкості і навпаки, стратегічна гнучкість підприємства визначається рівнем його інноваційного потенціалу.

Інновації є фактором економічного росту, способом та стимулом діяльності підприємств. Тому інноваційний розвиток промисловості характеризуватиметься:

- частотою і ефективністю впровадження на промислових підприємствах інновацій;
- потенціалом промислових підприємств щодо розробки і впровадження інновацій;
- готовністю робітників промисловості до інноваційних змін і перетворень.

У зв'язку із цим, інноваційний розвиток необхідно розглядати насамперед крізь призму здатності економічних суб'єктів протистояти зовнішнім викликам з

урахуванням потенціалу адаптації до них і одержання максимального економічного ефекту.

Зазначимо, що інноваційний розвиток промисловості повинен включати:

- перетворення структури промислового виробництва з урахуванням ринкових відносин;
- реформування великих промислових підприємств таким чином, щоб підвищилась їхня фінансова стійкість, знизилась витрати та збільшилась виробнича завантаженість;
- виробництво промислової продукції, що відповідає потребам ринку не тільки вітчизняного, але й закордонного.
- впровадження нових технологій, зокрема енерго- і ресурсозберігаючих, що сприяють нарощуванню випуску конкурентоспроможної продукції.

Прискорення інноваційного розвитку промисловості залежить перш за все від ефективної інноваційної моделі, тобто функціонування інноваційного ланцюга «наукова ідея – промислова технологія – виробництво продукції, яка має платоспроможний попит», який сьогодні розірваний з об'єктивних і суб'єктивних причин.

На сьогоднішній день та ситуація, що склалася в Україні дає можливість визначити три підходи до вирішення проблем української промисловості [14].

Перший з них – це примітивізація виробництва, яка стихійно реалізується сьогодні більшістю підприємств, тому що її головною метою є збереження робочих місць. Такий підхід обумовлює довгострокове масове ввезення в країну закордонної високотехнологічної продукції.

Другий можливий підхід криється у використанні сучасних технологій промислово розвинутих країн, в результаті чого відбувається спільний із закордонними компаніями вихід на світовий ринок. Однак можливі недоліки такого підходу – залежність вітчизняної промисловості від закордонних технологій та заздалегідь відоме відставання на тривалий термін у власному технологічному розвитку.

Третій підхід – це визначення пріоритетних напрямків науково-технічних досліджень, конкуренція на них ресурсів та підвищення мотивації колективів вчених, робітників та інноваційних структур, які орієнтуються виключно на ринок високих технологій та відповідної продукції. В результаті стає можливим не тільки створення ринків нових конкурентоспроможних товарів та послуг, а також ринків новітніх технологій.

Інноваційна діяльність повинна означати вибір досі не випробуваних методів чи технологій. Якщо технологічні можливості вже десь були випробувані і здійснені на

практиці в економічній системі, то виробнича функція вже пройшла весь спектр технологічних можливостей. Однак в перехідній економіці України з метою припинення різного спаду виробництва, збереження науково-технічного і інтелектуального потенціалу потрібно поєднувати базові інновації з поліпшувачими і модифікаційними, враховуючи їх технічні параметри і ринкову ситуацію. Формування і розвиток інноваційного процесу повинен здійснюватися на основі реальних комерційних оцінок витрат і результатів кожної з його складових. Система стимулювання має сприяти повному розкриттю творчих можливостей до пошуку нових ідей і їх втілення в реальні інновації.

На нашу думку, успішність інноваційного розвитку промисловості залежить від спільної участі у цьому процесі держави, бізнесу й науки. А також можливості поширення впливу нововведень як на галузь безпосереднього застосування, так і на суміжні галузі і, можливо, через них на всю промисловість. При цьому, також має здійснюватись підтримка процесів інтеграції промислових компаній у світовий ринок (створення транснаціональних компаній) та стимулювання розвитку малих і середніх високотехнологічних компаній. Наголосимо на тому, що найбільша увага має бути приділена тим галузям промисловості, інноваційний розвиток яких суттєво позначиться на розвитку держави. Це галузі, що мають потужну сировинну базу, у які вкладено великі інвестиції.

У зв'язку із цим виникає потреба в стимулюванні інноваційного розвитку промисловості як багатоаспектної проблеми, для рішення якої Гудкова А.А. пропонує використовувати наступні інструменти стимулювання [15]:

- стимулювання ринку збуту конкурентоспроможної продукції й послуг на основі розробки механізмів, що регулюють закупівлю вітчизняної наукомісткої продукції для державних потреб, а також створення системи довгострокових замовлень на поставку технологічної продукції для державних потреб і т.д. ;

- стимулювання інвестицій у модернізацію промисловості шляхом розширення практики й удосконалення механізмів часткового фінансування великих інноваційних проектів з боку держави й приватного бізнесу;

- стимулювання підприємств до сприйняття інновацій на основі встановлення випереджальних стандартів науково-технічної продукції й введення заходів стимулювання придбання вітчизняною промисловістю сучасних технологій, створених українськими розроблювачами;

- стимулювання процесів реформування промисловості.

До інструментів стимулювання інноваційного розвитку промисловості можна віднести ще стимулювання розвитку інноваційної інфраструктури, формування платоспроможного попиту в державі на інноваційну промислову продукцію та

формування інноваційної культури.

Інноваційний розвиток промисловості буде ефективним та відбуватись швидкими темпами, якщо він базуватиметься на таких принципах:

1. Цілеспрямованості – цілі промислових підприємств мають бути узгодженими із цілями державної промислової інноваційної політики і спрямованими на досягнення високого технологічного рівня виробництва конкурентоспроможної продукції.

2. Визначеності. Цей принцип передбачає визначення основних напрямків інноваційного розвитку промисловості, які забезпечать державі можливості для інтеграції у співтовариство високорозвинених країн.

3. Комплексності, який полягає в тому, що система заходів державної промислової політики має бути спрямована як на інноваційний розвиток промисловості, так і на його диверсифікацію. При цьому, мають бути охоплені всі галузі промисловості та більшість провідних інноваційних досягнень української науки і техніки. Він передбачає узгодженість в часі та просторі всіх стадій цього процесу: науки – виробництва - збуту.

4. Системності - розробка і реалізація механізмів активізації інноваційного розвитку промисловості має відбуватися одночасно із стимулюванням залучення інвестицій у цей процес.

5. Послідовності – передбачає безперервний перехід від нижчого до вищого ступеня інноваційного розвитку. Тобто здійснення кожного нового заходу щодо інноваційного розвитку промисловості повинне передувати встановленню певного його рівня.

6. Оперативності. Завдання інноваційного розвитку промисловості мають вирішуватись своєчасно та відповідно до вимог сучасного суспільства.

7. Наукової обґрунтованості - будь-які заходи, що реалізує держава для забезпечення інноваційного розвитку промисловості та його диверсифікації повинні бути науково обґрунтованими та прорахованими на перспективу.

У науковій літературі не раз наголошується на тому, що інноваційний розвиток є фактором підвищення конкурентоспроможності. Саме з цих міркувань держава зацікавлена у пошуків інноваційного розвитку промисловості, оскільки це пришвидшить інтеграцію України у світовий економічний простір.

Однак слід наголосити на тому, що конкурентоспроможність промисловості визначається здатністю постійно розвиватися і створювати інноваційну продукцію затребувану як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. У свою чергу інноваційний розвиток відбувається в результаті виявлення і реалізації ринкових можливостей - напрямків діяльності, що відкриваються перед підприємствами, виходячи, насамперед, із зовнішніх умов у яких вони функціонують, і особливостей

самих підприємства (більш глибоке проникнення на ринок, розширення границь ринку, розробка і реалізація нового товару, диверсифікація виробництва і збуту). Тому підхід до інноваційного розвитку промисловості, тим паче його диверсифікація, має бути диференційованим і зорієнтованим на інноваційну інтеграцію в рамках певних груп країн.

Наприклад, Нескородєв С.М. пропонує для здійснення інноваційної інтеграції таке групування країн [16]:

1. Перша група країн – розвинені країни центру світової економіки. Перевагами такої інтеграції є: адаптація до світових рівнів якості та стандартизації продукції, участь у реалізації інноваційних проєктів світового рівня; створення власної науково-технологічної ніші у світовій інноваційній сфері; отримання доступу до світових досягнень науки й передових технологій. Недоліки інтеграції: силова інтеграція з односторонньою вигодою для розвинених країн; руйнування вітчизняного інноваційного потенціалу під тиском конкуренції; витіснення з міжнародного ринку інноваційної продукції; фінансова дестабілізація реального сектора економіки.

2. Друга група – країни СНД. Серед переваг інтеграції даного типу можна виділити: наявність єдиних технологічних ланцюжків; спільні фундаментальні і прикладні дослідження; взаємозалежність у постачанні комплектуючих і матеріалів; економіко-географічні передумови інтеграції. А серед недоліків – низьку інноваційну конкурентоспроможність; неплатоспроможний попит; слабкий стан на світовому ринку наукоємної продукції; сировинну орієнтація експорту.

3. Третя група – розвинені країни Близького Сходу та Азії: Іран, Пакистан, Індія, Китай. Переваги інтеграції: високий попит на продукцію вітчизняного машинобудівництва; перехід на міжнародні стандарти; підготовка спеціалістів; реалізація довгострокових інноваційних проєктів; платоспроможний попит. Недоліки інтеграції: політична і міжнародна нестабільність; наявність торгових ембарго; політичний тиск при реалізації контрактів з боку країн Центру.

4. Четверта група – країни Східної Європи та Балтії, нові індустріальні країни Південно-Східної Азії. Переваги інтеграції: можливе розширення ринків збуту вітчизняної продукції в майбутньому; здорова конкуренція; формування іміджу країни інноваційного типу розвитку. Недоліки інтеграції: орієнтація в інноваційному співробітництві на розвинені країни; зменшення швидкості освоєння технологій при контактах з країнами-посередниками; більш висока швидкість комерціалізації інновацій порівняно з вітчизняною економікою.

Зазначимо, що світова фінансова криза 2008-2009 рр. перерозподілить певним чином світ, зокрема спрямує обмежені ресурси з одних видів діяльності до інших. Також криза здатна спричинити ліквідацію застарілих та неефективних систем. А це,

свою чергу, при інтенсифікації інноваційного розвитку промисловості дозволить певною мірою скоротити розрив між ступенями розвитку української та промисловостей провідних країн світу. Адже, зарубіжний досвід (Фінляндія, Данія, Корея) показує, що реформи, спрямовані на розвиток інноваційної сфери, суттєво підсилюють економічний потенціал навіть в умовах кризи [17]. За таких умов важливо також зосередити увагу на переорієнтації промисловості з експорту сировини на експорт інноваційної продукції.

Наслідки світової фінансової кризи створюватимуть позитивні чи негативні умови для інноваційного розвитку промисловості. Крім того, він ще відбуватиметься за таких умов як [18]:

1. наявність нової інноваційної структуризації світу, що відображає рівень інноваційних можливостей країн;

2. особлива складність і ціннісні орієнтації постіндустріального суспільства, яка базується на переході знань, людського потенціалу і технологій до категорії основних чинників розвитку, рушія соціально-економічних перетворень та посиленню значення неекономічних мотиваційних цінностей;

3. системний підхід до організації інноваційної діяльності, коли виконання основних, допоміжних і забезпечуючих функцій здійснюється об'єктами і суб'єктами, які поєднані між собою в національні інноваційні системи, а останні – у загальну світову мережу, яка охоплює всі сфери життя і забезпечує спрямований розвиток цивілізації.

Наголосимо на тому, що інноваційний розвиток промисловості повинен передбачати перехід промислового комплексу з пасивного об'єкта реформ на активного перетворювача інших галузей української економіки (створення імпульсу відродження іншим галузям матеріального виробництва і невиробничої сфери). Тобто стратегічним напрямком інноваційного розвитку промисловості є сталий економічний розвиток держави та високий рівень якості життя населення. Таке становлення промисловості як найважливішого економічного та інноваційного фактора в досягненні стратегічних цілей розвитку держави повинне посісти чільне місце в націотворчому процесі.

Все це стало підґрунтям того, що Міністерством промислової політики України було розроблено проект Концепції загальнодержавної програми розвитку промисловості України на період до 2017 року. Найбільшою проблемою промисловості на шляху до інноваційного розвитку є низький рівень інноваційної діяльності промислових підприємств. Виходячи з цього, у Концепції запропоновано систему прискореного інноваційного розвитку промисловості, основними складовими якої визначено:

- вдосконалення нормативно-правової бази для стимулювання інновацій;
- створення галузевого інноваційного фонду з наповненням його коштами від приватизації промислових об'єктів;
- реформування галузевої науки (перепрофілювання наукових установ; використання коштів від продажу надлишкового майна на розвиток матеріальної бази; включення наукових установ у великомасштабні об'єднання);
- стимулювання розвитку інноваційної інфраструктури;
- створення галузевого центру трансферу технологій;
- стимулювання розвитку галузей 5 та 6 укладів.

Висновки. Таким чином, промисловість є провідною галуззю господарства України. Тому інноваційному розвитку промисловості приділяється багато уваги як складової підвалин економічної міцності країни та її перспектив на світовому ринку. При цьому, наголошується, що цей процес має здійснюватися переважно за пріоритетними напрямками науково-технологічного, економічного і соціального розвитку країни та можливістю застосування диверсифікації для зменшення ризиків пов'язаних з нерівномірністю інноваційного розвитку промислових підприємств, галузей промисловості.

Список літератури: 1. Матеріали газети «Взгляд». – [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.rsci.ru/company/innov/more.html?MessageID=1112>. 2. Концепція державної промислової політики, схвалена Указом Президента України від 12 лютого 2003 року №102/2003. 3. Волков О.І., Денисенко М.П., Гречан А.П., Папушинська Н.О. Інноваційний розвиток промисловості України: Навч. посібник для студентів вищих навч. закладів/За ред.: О.І.Волкова, М.П.Денисенка. - К.: КНТ, 2006. - 645 с. 4. Черемисова Т.А. Активізація інноваційного розвитку промисловості на засадах лізингу. – Дисертація на здобуття наукового ступеня канд.екон.наук за спеціальністю 08.07.01 – економіка промисловості. – Криворізький технічний університет, Кривий Ріг, 2005. 5. Бойко О.М. Інноваційний розвиток промисловості Київської області // Економіка промисловості України: Зб. наук. пр. – К.: НАН України, РВПС України, 2006. – С. 160-166. 6. Федулова Л.І. Інноваційний розвиток промисловості України//Актуальні проблеми економіки № 3 (69), 2007. - с.83- 97. 7. Шипуліна Ю.С. Управління потенціалом інноваційного розвитку промислових підприємств : Дис.канд.екон.наук: 08.02.02 / Сумський держ. ун-т.-Суми, 2005.-253арк. 8. Борисенко М.Б., Тернюк М.Е., Дмитрук І.А., Копійченко Ю.В. Стратегія інноваційного розвитку промисловості на сучасному етапі - <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2008-1/doc/2/02.pdf>. 9. Онікієнко В.В., Ємельяненко Л.М., Терон І.В. Інноваційна парадигма соціально-економічного розвитку України /За ред. В.В. Онікієнка. - К.: РВПС України НАН України, 2006. - 480 с. 10. Гесць В.М. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку. — К.: Ін-т екон. прогноз.; Фенікс, 2003. — 1008 с. 11. Інноваційний тип розвитку // Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії - <http://uk.wikipedia.org>. 12. Єфремов О. Інтенсифікація інноваційної діяльності підприємства як чинник економічного зростання - <http://www.viche.info/journal/1003/>. 13. Ситницький М.В. Вплив інноваційного потенціалу на стратегічну гнучкість підприємства// Статистика України. —2007. — №1. — С.44. 14. Маслак О.І., Костін В.В. Про основні проблеми та заходи щодо активізації інноваційної діяльності підприємств//Регіональні перспективи.-2002.-№5.-С.24. 15. Гудкова А.А. Состояние, проблемы инновационной деятельности и инструменты ее активизации(на примере российской федерации) - http://iee.org.ua/files/alushta/15-gudkova-sostoyanie_problem.pdf. 16. Нескородєв С.М. Державне регулювання інноваційних процесів в умовах глобалізації: Автореф. дис. канд.екон.наук:08.02.03-організація управління, планування і регулювання економікою/С.М.Нескородєв; Харк.нац.ун-т ім. В.Н.Каразіна. — Х., 2006. — 19 с. 17. Криза руйнує інноваційний розвиток в Україні - www.epravda.com.ua/publications/4a140101ed7dd/. 18. Борисенко М.Б., Тернюк М.Е., Дмитрук І.А., Копійченко Ю.В. Стратегія інноваційного розвитку промисловості на сучасному етапі - <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2008-1/doc/2/02.pdf>.

Подано до редакції 09.04.2009